

УДК 347.961

Василь Степаненко,

учений секретар Академії нотаріату України,
доцент Київського університету туризму, економіки і права,
заслужений юрист України

ФІКСАЦІЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ ЯК ОДНА З УМОВ ЙОГО ДОСТОВІРНОСТІ

У статті автор приділяє увагу питанням, які постають при визначенні правової природи фіксації нотаріального процесу технічними засобами як однієї з умов його достовірності. Запропоновано закріпити у законодавстві України про нотаріат єдиний порядок фіксації нотаріального процесу.

Ключові слова: нотаріат, система права, фіксація нотаріального процесу технічними засобами, нотаріальне діловодство.

У сучасній правовій науці та юридичній практиці недостатньо приділяється уваги нотаріальному діловодству як одній зі складових нотаріальної практики. Дотепер нотаріальна діяльність залишалась під впливом лише нормативного регламентування, а пошуки науковців стосувались тільки окремих її аспектів та проблем.

Попередні наукові праці вчених, присвячені проблемам нотаріату, можна вважати важливими і необхідними етапами для побудови бази нотаріальної науки, але у межах цих досліджень простежується другорядна роль нотаріату у системі права України або в якості інституту цивільного процесуального права. Вважається, що у процесі становлення і розвитку сучасної системи органів цивільної юрисдикції (суду загальної юрисдикції господарського суду, нотаріату) склалася нова система цивілістичних процесуальних галузей, яка включає в себе нотаріальне процесуальне право, що регламентує процесуальну діяльність нотаріату [1]. У той самий час Концепцією реформування органів нотаріату в Україні, затвердженою наказом Міністерства юстиції від 24.12.2012 р. № 3290/5, передбачено внесення до класифікатора галузей права змін для виділення окремої галузі — нотаріального процесу.

Базовий рівень пізнання проблем нотаріального права і нотаріального процесу забезпечили праці сучасних україн-

ських вчених: В. Комарова, В. Баранкової, С. Фурси, Є. Білозерської, О. Неліна, А. Єрух, Ю. Козьякова, Н. Круковес, М. Дякович, В. Черниша.

Метою цієї статті є аналіз законодавства України про нотаріат та науково-теоретичне осмислення проблем практичної реалізації нотаріального діловодства як однієї із складових нотаріальної процедури, а також визначення шляхів удосконалення правового регулювання фіксації нотаріального процесу технічними засобами в сучасних умовах.

У спеціальній науковій та навчальній літературі, присвяченій нотаріату, відсутня єдність щодо теоретичного визначення поняття «фіксація нотаріального процесу технічними засобами». Питання фіксації вчинення тієї чи іншої нотаріальної дії технічними засобами розглядається вченими у контексті нотаріального діловодства та засобів його оформлення, зокрема внесення відомостей про вчинення певних правочинів, забезпечувальних заходів до єдиних комп'ютерних баз даних, серед яких слід виділити Спадковий реєстр, Єдиний реєстр доручень тощо [2; 3; 4]. Що ж до необхідності фіксації ходу нотаріального процесу технічними засобами та її значення, то це питання порушене С. Я. Фурсою на прикладі такого нотаріального провадження як посвідчення заповіту [5].

На сьогоднішній день всі дії нотаріуса і учасників нотаріального процесу при

здійсненні конкретної нотаріальної дії фіксуються:

— по-перше, в тексті самого правочину (договір) або іншого документа, наприклад, свідоцтва;

— по-друге, в реєстрі нотаріальних дій (паперові та електронні);

— по-третє, в інших документах, що залишаються в справах нотаріуса (заяви учасників нотаріального процесу та інших осіб, чії права зачіпалися вчиненням даної нотаріальної дії).

Необхідність фіксації нотаріального процесу, зокрема й технічними засобами, слугує найбільш ефективним доказом того, що нотаріальна дія була вчинена з урахуванням усіх вимог чинного законодавства щодо процедури нотаріального провадження та доведення безспірності такої нотаріальної дії.

На думку автора, питання фіксації нотаріального процесу технічними засобами має бути закріплене в Законі України «Про нотаріат» та деталізоване у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Якщо ж Законом не буде передбачена обов'язкова фіксація нотаріального процесу, то можливість її здійснення у кожному конкретному випадку має узгоджуватись сторонами нотаріального процесу. Про залучення технічних засобів фіксації діяльності нотаріусів говорить лише на науковому рівні, а законодавче закріплення такої фіксації відсутнє. Так, нотаріуси вносять відомості до електронних баз даних, але у Законі «Про нотаріат» про такі реєстри немає жодного слова. Крім того, саме поняття «технічні засоби» не розкрито в законодавстві.

На думку Є. І. Білозерської, яку ми поділяємо, під фіксацією нотаріального процесу технічними засобами слід розуміти технічний запис нотаріального процесу на перфокарту, перфострічку, магнітний, оптичний, магнітно-оптичний накопичувач, карту флеш-пам'яті або інший схожий носій, отриманий за допомогою комплексу по фіксації з дотриманням процесуального порядку його збирання [6].

Здійсненням фіксації нотаріального процесу технічними засобами, забезпечується контроль та самоконтроль нотаріуса при вчиненні нотаріальної дії, отри-

муються об'єктивні дані про вчинення нотаріальної дії та підтверджується безспірність нотаріальної дії та нотаріального процесу в цілому. Використання технічних засобів для фіксації ходу нотаріального процесу є суміжним із застосуванням технічних засобів як доказ. Запис нотаріального процесу підстраховує нотаріуса у тому випадку, коли зафіксований хід нотаріального процесу використовується в судовому засіданні як доказ, а отже, належить до доказів [7].

Автор погоджується із думкою С. Я. Фурси про те, що з метою надання фіксації нотаріального процесу офіційного значення та з урахуванням принципу єдиної нотаріальної процесуальної форми процедура фіксації має бути законодавчо закріплена. Але й нині немає перешкод для фіксування процедури нотаріального посвідчення заповіту за допомогою аудіо-, відеозапису, оскільки ч. 2 ст. 57 ЦПК передбачений такий засіб доказування. Тобто у випадку виникнення спору про визнання заповіту недійсним нотаріус може надати суду як доказ касету, дискету із записом проголошеного особисто заповідачем заповіту, оскільки згідно зі ст. 10 ЦПК обов'язок доказування покладається на сторони. Слід визнати слушно запропоновану С. Я. Фурсою процедуру збереження аудіо-, відеокасети та закріпити її у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а саме: «...касета, дискета у присутності заповідача запечатується у конверт, який заповідач повинен декілька разів підписати та зберігати її у архіві нотаріуса разом із другим примірником заповіту. Про наявність дискети, касети слід зазначити у посвідчувальному написі на заповіті» [8]. Крім цього, на нашу думку, доцільно інформацію про наявність технічного носія із фіксацією змісту заповіту внести до Спадкового реєстру.

Пошуки власної дослідницької парадигми, аналіз ст. 197 ЦПК України дає підстави автору зробити висновок, що фіксування судового засідання технічними засобами є обов'язковим заходом. Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Носій інформа-

ції, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи.

На підставі зазначеного автор пропонує ввести у законодавство України про нотаріат норму, яка передбачала б обов'язкову фіксацію нотаріального процесу технічними засобами. Адже така фіксація має досить важливе правове значення для захисту прав і інтересів як учасників нотаріального процесу, так і самого нотаріуса.

Говорячи про те, що технічні засоби мають забезпечити фіксування нотаріального процесу, необхідно встановлювати вимоги до таких засобів, а саме:

- такі засоби повинні бути надійними в користуванні;
- повною мірою відтворювати усну інформацію з метою подальшого її збереження.

При цьому необхідною умовою має бути неможливість внесення змін у зроблені записи. Це положення повною мірою не може покладатись лише на технічні засоби, а має забезпечуватись процедурою вчинення записів.

Сучасні технічні засоби, якими можливе фіксування нотаріального процесу, можна поділити на цифрові та нецифрові. Перші з них надають можливість і надалі отримати інформацію в цифровому виразі, а це певною мірою сприяє легкій обробці інформації.

Крім цього, фіксацію нотаріального процесу, на нашу думку, можна проводити за допомогою різних видів фіксації:

- аудіофіксація, для якої пропонується використовувати диктофони з мікрокасетами;

- для відеофіксації можливе використання будь-якої відеокамери, що має порти для з'єднання з комп'ютером [10].

Як відомо, сьогодні існують технічні можливості здійснювати запис за допомогою комп'ютерної техніки, яка завдяки спеціальним програмам може й розшифровувати зроблені записи, — використання спеціального обладнання (ультрафіолетові, інфрачервоні випромінювачі). Не менш важливим елементом у захисті нотаріального процесу є спеці-

альна техніка, а саме: ультрафіолетові, інфрачервоні випромінювачі, за допомогою яких нотаріус може виявляти підроблені та фальшиві документи. Здійснюючи перевірку документів, що надані нотаріусу для вчинення нотаріальної дії за допомогою вищевказаних приладів, виключається можливість використання фальшивих чи підроблених документів.

Суттєвим недоліком для цифрових технологій є те, що вони дозволяють разом з простотою запису з такою ж легкістю змінювати інформацію на відповідних носіях, де зберігається інформація, і не залишати при цьому слідів вторгнення в інформаційний простір. Отже, потребується чітка процедура здійснення запису, зберігання зроблених записів та відтворення отриманої інформації для того, щоб забезпечити надійність отриманої інформації. У цьому випадку необхідно орієнтуватись на досвід розвинених країн та консультації вчених, які займаються питаннями інформаційних технологій.

Наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у переосмисленні теоретичних і методологічних засад фіксації нотаріального процесу технічними засобами як однієї із умов його достовірності, дозволяє автору запропонувати таку процедуру фіксації:

- обов'язковою умовою фіксації нотаріального процесу є попередження учасників нотаріального процесу перед початком провадження про фіксацію технічними засобами;

- сама фіксація починається безпосередньо з початком здійснення нотаріального процесу. Впродовж процесу помічник нотаріуса або фахівець за допомогою спеціальної програми звукозапису проводить безперервну фіксацію ходу усього нотаріального процесу;

- після закінчення нотаріального процесу помічник нотаріуса прикріплює зроблений запис до матеріалів справи, яка зберігається у нотаріуса, при цьому в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій робиться відмітка про фіксацію нотаріального процесу та учасники процесу ставлять свій підпис. При цьому має бути створена архівна і робоча копія записів.

Отже, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо зробити такі висновки:

по-перше, єдиний порядок фіксації нотаріального процесу має бути закріпленим у законодавстві, тобто в Законі України «Про нотаріат», та регламентуватися у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та Правилах нотаріального діловодства;

по-друге, обов'язок фіксувати нотаріальний процес має бути покладений на помічника нотаріуса. Для цього помічнику нотаріуса потрібно пройти необхідні курси з навчання технічної фіксації та отримати необхідний сертифікат. Також нотаріус на свій розсуд може запрошувати для участі в процесі фахівців підприємств, що здійснюють аудіо- або відеозапис.

ПРИМІТКИ

1. Комаров В. В. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. — Х. : Право, 2012. — С. 47—48.
2. Фурса С. Я. Загальні правила вчинення нотаріальних дій / С. Я. Фурса / Нотаріальний процес. Теоретичні основи. — К. : Істина, 2002. — С. 117—228.
3. Єдині та державні реєстри Міністерства юстиції України / упоряд. : В. А. Хоруженко. — К., 2005. — 257 с.
4. Реєстрація нотаріальних дій // Нотаріат: перспективи унормування, законодавство, судова практика / упоряд. : В. В. Комаров, В. В. Баранкова. — Х. : Право, 2008. — С. 282—384.
5. Фурса С. Я. Нотаріальна процедура посвідчення заповітів / С. Я. Фурса // Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд. — К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2008. — С. 61—62.
6. Білозерська Є. І. Фіксація нотаріального процесу технічними засобами як одна із умов його достовірності / Є. І. Білозерська // Бюлетень Вищої ради юстиції. — 2011. — № 1(5).
7. Нелін О. І. До питання доказів та доказування у нотаріальному процесі України / О. І. Нелін // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — Вип. 59. — К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. — С. 203—207.
8. Теорія нотаріального процесу : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Алерта ; Центр учбової літератури, 2012. — С. 252—262.
9. Білозерська Є.І. Зазнач. праця.
10. Там само.

Степаненко Василь. Фиксирование нотариального процесса техническими средствами как одно из условий его достоверности.

В статье автор анализирует вопросы, которые возникают при определении правовой природы фиксации нотариального процесса техническими средствами как одно из условий его достоверности. Предложено закрепить в законодательстве Украины о нотариате единый порядок фиксации нотариального процесса.

Ключевые слова: нотариат, система права, фиксация нотариального процесса техническими средствами, нотариальное делопроизводство.

Stepanenko Vasyl. Fixing the notarial process with technical means as one of the prerequisites of its credibility.

In the article some theoretical and practical issues of recording notarial process with technical means as one of the prerequisites of its credibility have been thoroughly examined. During the research it has been discovered that the issues of recording commitment of this or that notary acts with technical means are put by scholars in the perspective of notary record-keeping and means of its execution, viz adding records of commitment of particular legal acts, provisional measures to the common computer databases among which should be noted the Register of Deceased Estates, the Unified Register of Commissions etc. As to the necessity of recording notarial process with technical means and its importance, this issue was raised by the scholar S.Y. Fursa based upon such notary act as notarization of will.

It has been proposed to capture the recording of notarial process with technical means in the Law of Ukraine «On Notariat» and in the Procedures of Notary Acts by Notaries of Ukraine. In case if the Law does not provide compulsory recording of notarial process, the possibility to

do this in every particular case should be agreed by the parties of the notarial process. The provision of technical means to record the notarial activity is being discussed only on the scientific level without legislative recognition of such recording. Thus, notaries add records to the electronic databases but there is nothing about such databases in the Law «On Notariat». Also the very notion of technical means is not developed in the legislation.

The background is suggested to interpret the recording of notarial process with technical means as a technical recording of the process on a punch card, a punch tape, magnetic, optical, magneto-optical storage device, memory stick or any similar device from the recording complex in accordance with the procedures of its compilation.

By recording notarial process with technical means, control and self-control of the notary during notary act is provided, intrinsic data of notary acts is acquired and indisputability of notary act as a whole is confirmed. The use of technical means for recording notarial process is contiguous with the use of technical means as a proof. The recording of notarial process backs a notary in the case when the recorded notarial process is used in court as a proof, so it belongs to evidence.

The following recording procedure has been suggested:

— the compulsory condition of recording notarial process is notifying the participants of the recording with technical means before the process begins.

— the check of the device for reading correctness and its performance is carried out and a test recording is made. The test recording must be kept together with the main audio recording of the process. The data of the check results are added to the register of notary acts.

— the recording itself starts with the beginning of the notarial process. During the process, a notary assistant or an expert, using the special audio recording program, carries out continuous record of the whole notarial process,

— after finishing the process notary assistant adds the acquired record to the case materials that are kept by the notary while a reference mark of the notarial process recording is made and the participants undersign it. While doing this, back-up and work copies must be made.

Key words: notariat, legal system, recording notarial process with technical means, notary recordkeeping.